

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Από την τραγωδία, στην εποποιΐα

Επιμέλεια:

Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος – Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης

Χορηγός: Νικόλαος Χαϊτογλου

Αθήνα 2009

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ 2006-2009

Πρόεδρος: Νικόλαος Μέρτζος
Αντιπρόεδρος: Αθανάσιος Καραθανάσης
Γεν. Γραμματέυς: Τερέζα Πεντζοπούλου-Βαλαλά
Ταμίας: Θεόδωρος Δαρδαβέσης
Έφορος Βιβλιοθήκης: Ιωάννης Κολιόπουλος
Σύμβουλοι: Βασίλειος Πάππας
Χαράλαμπος Νάσλας
Κωνσταντίνος Πλαστήρας
Κωνσταντίνος Χατζηδήμος

Ερευνητική Ομάδα

Βασιλείου Σωτηρία
Δημητριάδης Βασίλης
Θεοδοσίου Νίκη
Μπελεγάκη Όλγα
Παπανικολάου Κωνσταντίνος
Σπυριδόπουλος Αριστοτέλης
Σταματιάδου Ελένη
Χαραλαμπίδου Πελαγία

Διόρθωση Κειμένων

Βουτσίδου Σοφία

Εκδότης: ΝΙΚΟΣ ΧΑΪΔΕΜΕΝΟΣ

Σχεδιασμός και σελιδοποίηση: ΚΛΕΙΩ ΜΠΑΤΗ

Επεξεργασία εικόνας: ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ,
ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΟΥΣΜΑΝΗΣ, ΑΘΗΝΑ ΓΥΠΑΡΑΚΗ

Συντονισμός παραγωγής: ΣΟΦΙΑ ΚΑΡΑΜΑΝΙΔΟΥ

Εκτύπωση-βιβλιοδεσία: Τροία Εκδοτική Εμπορική Α.Ε.

26ο χλμ. Λεωφόρου Λαυρίου, θέση Ρδόκια, 19 400 Κορωπί, Τ.Θ. 7616

Τηλ.: 210 97.02.802, 210 97.67.488, Fax: 210 97.56.550

e-mail: info@militos.gr, www.militos.gr

© Copyright έκδοσης για όλο τον κόσμο: Τροία Εκδοτική Εμπορική Α.Ε.

Αθήνα 2009

ISBN: 978-960-464-115-4

Απαγορεύεται η κάθε είδους αναδημοσίευση του φωτογραφικού υλικού σε έντυπα ή ηλεκτρονικά μέσα χωρίς την έγγραφη εξουσιοδότηση των φωτογράφων και του εκδότη. Οι παραβάτες διώκονται ποινικά βάσει του νόμου περί προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας.

Ευστάθιος Πελαγίδης

Ξένες φιλανθρωπικές οργανώσεις και πρώτα κοινωνικά μέτρα για τους πρόσφυγες του 1922

Είναι γνωστό ότι ο μεγαλύτερος όγκος των προσφύγων από τον μικρασιατικό (Μικρά Ασία - Πόντος) και θρακικό (Ανατολική Θράκη) ελληνισμό, καθώς και από την περιοχή του Καυκάσου, κατέκλυσε την Ελλάδα στη διάρκεια του Μικρασιατικού Πολέμου και της συνακόλουθης καταστροφής. Πριν, δηλαδή, από την επίσημη έναρξη της ανταλλαγής των ελληνοτουρκικών πληθυσμών. Κατά το άρθρο 1 της υπογραφείσας Σύμβασης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, της 30^{ης} Ιανουαρίου 1923, η ανταλλαγή ορίσθηκε να αρχίσει την 1^η Μαΐου 1923. Κι όμως, μέχρι το Μάρτη του ίδιου χρόνου, είχαν καταφύγει στον ελλαδικό χώρο γύρω στους 1.150.000 πρόσφυγες: 1.040.000 Έλληνες, 100.000 Αρμένιοι, 1.000 Σύριοι, 9.000 Κιρκάσιοι.³⁵⁵

Αν προσθέσουμε σ' αυτούς και τους 435.000 πρόσφυγες της περιόδου 1912-1920 αλλά και άλλους 214.000, που αναμένονταν να φτάσουν από τα διάφορα λιμάνια και τα βάθη της Μικράς Ασίας,³⁵⁶ αντιλαμβανόμαστε το μέγεθος του κοινωνικού προβλήματος που είχε ν' αντιμετωπίσει η χώρα μας (υγειονομική περίθαλψη, τροφή, στέγη). Για οριστική εγκατάσταση δεν μπορούσε να γίνει ακόμα λόγος, ούτε και υπήρχαν σχετικά καταστρωμένα προγράμματα.³⁵⁷ Στη φάση που εξετάζουμε (τέλη 1922 - αρχές 1923), σε όλες τις εκθέσεις επισημαίνεται μόνο η ανάγκη περίθαλψης τόσων χιλιάδων ατόμων, που κατέφθαναν μαζικά και συγκεντρώνονταν σ' όποια λιμάνια της χώρας τύχαινε να τους «αδειάζουν» τα καράβια. Το θέμα της κανονικής ένταξης των προσφύγων στην ελλαδική κοινωνία θίγεται μόνο ως μελλοντικός σχεδιασμός.³⁵⁸

Τουρκικό σπίτι στο χωριό Κοιλάδα Κοζάνης.

Η έλλειψη, όμως, μελετημένου προγράμματος προώθησης και εγκατάστασης των προσφύγων σε διάφορες περιοχές της χώρας προκαλούσε δυσκολίες στη διαδικασία της περίθαλψης, σε αυτή την πρώιμη φάση, γιατί δεν επέτρεπε τη σωστή εποπτεία του όλου προβλήματος, όπως παρατηρείται σε έκθεση της Κ.τ.Ε.³⁵⁹

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι η περίθαλψη που δίνεται στους πρόσφυγες αυτή την περίοδο, ως πρώτο στηρίγμα, έχει εμπειρικό και περιστασιακό χαρακτήρα. Από την άλλη, το μέγεθος του προβλήματος είναι τεράστιο. Αρκεί να έχουμε υπόψη ότι από τους 1.150.000 πρόσφυγες (μέχρι την 1^η Μαρτίου 1923), μόνο οι 280.000 μπορούσαν να στηριχθούν σε δικά τους οικονομικά μέσα: 50.000 από Κωνσταντινούπολη, 100.000

355. Φάκ. Α.Υ.Ε. 1923/Α/5/VI/10 αγγλική έκθεση.

356. Αγγλική έκθεση, ό. π.

357. Η πρώτη εισηγητική έκθεση για την εγκατάσταση των προσφύγων υποβάλλεται από ειδική επιτροπή στο Υπουργείο Γεωργίας τον Ιούλιο του 1923. Βλ. Α.Υ.Ε. 1923/Α/5/VI/13, έγγραφο Υπουργείου Γεωργίας προς το Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 23 Ιουλίου 1923.

358. Α.Υ.Ε. 1922-1923 Κ.τ.Ε./F/2/71, έγγραφο του Υπουργείου Περίθαλψης προς το Υπουργείο Εξωτερικών Τμήμα Κ.τ.Ε., Αθήνα, 26 Σεπτεμβρίου 1922. Πρόκειται για έκθεση που προωθείται προς τον Νάνσεν και επισημαίνει την «παντελή έλλειψιν εσωρούχων, υποδημάτων, κλινών, κλινοστρωμάτων, κλινοσκεπασμάτων, φαρμάκων, αλεύρου, τροφίμων». Ανάλογη έκθεση με αριθμητικά στοιχεία και πίνακα αναγκών για τους πρόσφυγες διαφόρων περιοχών, βλ. στον Φάκ. Α.Υ.Ε. 1923/Κ.τ.Ε./F/2/52. Βλ. και Φάκ. Α.Υ.Ε. 1923/Α/5/VI/12, σημείωμα με αριθμητικά στοιχεία και κάποιες πρόχειρες προτάσεις για περίθαλψη και εγκατάσταση.

359. Α.Υ.Ε. 1923/Κ.τ.Ε./F/3/26 «Σημείωμα επί των εργασιών της Κοινωνίας των Εθνών, προς ανακούφισιν των προσφύγων», 22.10.1922 (σε μετάφραση).

Νέα Όλυνθος Χαλκιδικής. Πρόσφυγες από το Ανταβάλ της Καππαδοκίας (ΚΜΣ, *Προσφυγική Ελλάδα*).

από Μικρά Ασία, 130.000 από Ανατολική Θράκη. Κάπου 250.000 διέθεταν πολύ περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες: 100.000 από Μικρά Ασία, 100.000 από Μαύρη Θάλασσα, 50.000 από Ανατολική Θράκη. Στους υπόλοιπους 620.000 έλειπαν τα πάντα.³⁶⁰ Άρα, ουσιαστικά, κάπου 870.000 άτομα είχαν ανάγκη της κρατικής προστασίας.³⁶¹

Ποιοι, λοιπόν, φορείς και με ποια μέσα είχαν αναλάβει να καλύψουν τις πιεστικές ανάγκες επιβίωσης τόσων χιλιάδων ανθρώπων;

α) Το ελληνικό κράτος

Μέχρι και το 1923, στον κρατικό προϋπολογισμό των ελληνικών κυβερνήσεων αναγράφονταν πιστώσεις μόνο για την περίθαλψη, μετακίνηση και πρόχειρη στέγαση των προσφύγων, όχι για μελε-

τημένη μόνιμη εγκατάσταση.³⁶² Έτσι, έως τα τέλη Σεπτεμβρίου του 1922, τα ποσά που διατέθηκαν για τις παραπάνω ανάγκες, σε διάφορες περιοχές της χώρας, ανέρχονται συνολικά σε 6.500.000 δολάρια.³⁶³

Όμως, η συμβολή της ελληνικής πολιτείας δεν περιορίζεται μόνο στη διάθεση χρηματικών κονδυλίων. Απλώνεται και σ' ένα ευρύ φάσμα άμεσων δραστηριοτήτων,³⁶⁴ αλλά και σε πληθώρα διευκολύνσεων για την ακώλυτη προσφορά βοήθειας από τις διάφορες φιλανθρωπικές οργανώσεις του εξωτερικού.³⁶⁵

1) Δραστηριότητες για τους πρόσφυγες

Το ελληνικό κράτος διέθεσε, έως την 1^η Μαΐου 1923, το ποσό των 530.000.000 δρχ. για διάφορες ανάγκες: 130.000.000 για ρούχα και τρόφιμα, 150.000.000 για μεταφορά προσφύγων στην Ελλάδα και από περιοχή σε περιοχή μέσα στη χώρα, 250.000.000 για ενοίκιο κτιρίων, όπου έμεναν πρόσφυγες. Το ποσό δε θεωρείται ευκαταφρόνητο, αν ληφθεί υπόψη ότι το συνολικό εθνικό εισόδημα του 1923 μόλις ανέρχεται στο ύψος των 16.163.816.120 δρχ.

2) Συνεργασία με τον Αμερικανικό Ερυθρό Σταυρό (Α.Ε.Σ.)

I). Τα πλοία του Α.Ε.Σ. που μετέφεραν εφόδια στα ελληνικά λιμάνια, απαλλάσσονταν από δασμούς και υγειονομικό έλεγχο.

II). Το προσωπικό του Α.Ε.Σ. (αξιωματούχοι, υπάλληλοι, εργαζόμενοι) μπορούσε να ταξιδεύει και να

360. Αγγλική έκθεση, ό. π.

361. Βλ. και Α.Υ.Ε. 1923/Α/5/VI/13, έγγραφο του Υπουργείου Γεωργίας προς το Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 23 Ιουλίου 1923. Εκεί σημειώνεται ότι σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Υγιεινής, Προνοίας και Αντιλήψεως, οι παντελώς άποροι πρόσφυγες ανέρχονται σε 860.000: 550.000 Μικρασιάτες, 200.000 Θράκες.

362. Α. Αιγίδη, *Η Ελλάς χωρίς τους πρόσφυγες. Ιστορική, Δημοσιονομική, Οικονομική και Κοινωνική μελέτη τον προσφυγικού ζητήματος*, Αθήνα 1934, σ. 34,

363. Α.Υ.Ε. 1923/Κ.τ.Ε/2/52, πίνακας των διατεθέντων κονδυλίων κατά περιοχές και στόχο διάθεσης, Αθήνα, 26.9.1922.

364. Για τα κοινωνικά, γενικά, μέτρα της ελληνικής κυβέρνησης (στέγη, συντήρηση, ιατρική περίθαλψη, ρουχισμός), βλ. Α.Υ.Ε. 1922-1923/Κ.τ.Ε./2/71, έγγραφο του Υπουργείου Περίθαλψης προς το Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα, 26 Σεπτεμβρίου 1922. Στον ίδιο φάκ. βρίσκει κανείς στοιχεία για την κοινωνική δραστηριότητα διαφόρων φιλανθρωπικών οργανισμών εσωτερικού και εξωτερικού.

365. Αγγλική έκθεση Α.Υ.Ε. 1923/Α/5/VI/10. Από εδώ αντλούνται όλα σχεδόν τα στοιχεία για τους φιλανθρωπικούς φορείς και τα κοινωνικά τους μέτρα.

Αίθουσα Προσφυγικού Νοσοκομείου, Αρχείο ΕΛΙΑ.

στέλνει την αλληλογραφία του δωρεάν. Πολλές φορές οι υπάλληλοι είχαν στη διάθεσή τους και κρατικά μεταφορικά μέσα.

III). Η ελληνική κυβέρνηση αναλάμβανε: τα έξοδα μεταφοράς των τροφίμων από τα πλοία του Α.Ε.Σ. στις αποθήκες. Επίσης, τον φωτισμό και τη θέρμανση των προσφύγων ευθύνης του, τη δαπάνη αλευροποίησης και αροτοποίησης του μεταφερόμενου σιταριού, τον εξοπλισμό των γραφείων, των αποθηκών και των νοσοκομειακών κτιρίων του φιλανθρωπικού αυτού οργανισμού. Ακόμη, ανέλαβε τη μισθοδοσία ενός υπαλλήλου για κάθε τοπική επιτροπή περίθαλψης.

3) Συμβολή στο έργο της Περίθαλψης Εγγύς Ανατολής

Η φιλανθρωπική οργάνωση «Περίθαλψη Εγγύς Ανατολής» ανέλαβε, πλην των άλλων, και τη μεταφορά 15.000 ορφανών Ελληνόπουλων και Αρμενόπουλων από τη Μικρά Ασία και την Κωνσταντινούπολη, όπου ξέμειναν και εγκαταλείφθηκαν. Στην περίπτωση αυτή, η ελληνική κυβέρνηση έδωσε κάθε διευκόλυνση και, επιπλέον, ανέλαβε τη δαπάνη μεταφοράς των ορφανών στην Ελλάδα και την προώθησή τους στις περιοχές προορισμού τους.

4) Συνεργασία με άλλους φορείς:

Κ.τ.Ε., Νοσοκομείο Αμερικανίδων γυναικών, Οργανισμό διάσωσης παιδιών - Βρετανικό Τμήμα, Βρετανικό Ερυθρό Σταυρό.³⁶⁶

366. Α.Υ.Ε. 1922-1923/Κ.τ.Ε./F/2/71, έγγραφο του Υπουργείου Περίθαλψης προς το Υπουργείο Εξωτερικών, Αθήνα,

Ο Πρόεδρος της Ε.Α.Π., C. Eddy. Αρχείο ΕΛΙΑ.

β) Ξένοι φιλανθρωπικοί οργανισμοί

1) Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός (Α.Ε.Σ.)

Δαπάνες τροφοδοσίας

Ο οργανισμός αυτός ανέλαβε την τροφοδοσία 600.000 (κατά μ.ό.) προσφύγων για διάστημα 9 1/2 μηνών. Τα ποσά που δαπανήθηκαν γι' αυτόν τον σκοπό ανέρχονται σε 3.000.000 δολάρια, πράγμα που σημαίνει ότι διατέθηκαν γύρω στα 50 σεντς για κάθε άτομο.

Οργάνωση δραστηριοτήτων

Για καλύτερη εποπτεία, η Ελλάδα χωρίστηκε σε 12 ευρύτερες περιοχές. Από εκεί και πέρα, σε κάθε νησί, πόλη ή χωριό είχε συσταθεί τριμελής επιτροπή (από έναν εκπρόσωπο της τοπικής αρχής, έναν επιχειρηματία και έναν εκπρόσωπο των προσφύγων) για την ευθύνη και τη μέριμνα της τοπικής τροφοδοσίας. Μέσω των τοπικών αυτών επιτροπών, κάθε πρόσφυγας έπαιρνε από τον Α.Ε.Σ. γύρω στα 1.000 KALORIES την ημέρα, ενώ σε κάθε παιδί και σε κάθε μητέρα δίνονταν δύο δοχεία γάλα τη βδομάδα.

2) Περίθαλψη Εγγύς Ανατολής

(Βλ. παραπάνω)

3) Σύνδεσμος νεαρών ανδρών χριστιανών

Στις αρχές της Μικρασιατικής Καταστροφής ο Σύνδεσμος αυτός ανήκε, οργανικά, στις επιτροπές αμερικανικής βοήθειας και είχε παραρτήματα στη Σμύρνη, στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη. Το ενδιαφέρον

26 Σεπτεμβρίου 1922.

του στράφηκε, ιδιαίτερα, στο να εξασφαλισθούν προϋποθέσεις συνέχισης των σπουδών στους διάφορους σπουδαστές από τη Μικρά Ασία.

4) Σύνδεσμος νεαρών χριστιανών γυναικών

Η οργάνωση αυτή άρχισε τις εργασίες της στην Ελλάδα τον Μάρτιο του 1923. Στη δική της ευθύνη υπάγονταν: ένα οικοτροφείο για 60 κοπέλες, ένα γραφείο απασχόλησης και ένα επιμορφωτικό κέντρο, όπου οι μαθήτρίες διδάσκονταν αγγλικά, ελληνική στενογραφία και γραφομηχανή.

5) Διεθνές γραφείο μετανάστευσης

Η υπηρεσία αυτή λειτουργούσε από το Γενάρη του 1923 και είχε ως κύριο έργο να βοηθήσει προσφυγούλες γυναίκες και κοπέλες να ταξιδεύουν από την Ελλάδα σε άλλες χώρες.

6) Αμερικανικό Ινστιτούτο της Σμύρνης. Επιτροπή Περίθαλψης

Το Ινστιτούτο αυτό άρχισε το έργο του αμέσως μετά τον εμπρησμό της Σμύρνης (τέλη Αυγούστου 1922).

I) Κοινωνική προσφορά: Τροφοδοσία 100 προσφύγων του Πειραιά, χορήγηση ρούχων και κλινοσκεπασμάτων, ίδρυση παιδικών σταθμών, σχολείων και λεσχών για αγόρια και κορίτσια στην Αθήνα και στον Πειραιά.

II) Οικονομική δραστηριότητα: Δανειοδότηση 150 προσφύγων με το ποσό των 200 έως 2.000 δραχ. για τη στέγαση και την οικονομική τους στήριξη, εξασφάλιση θέσεων εργασίας για κοπέλες και γυναίκες, ίδρυση εργαστηρίων και οικοτροφείου για άλλες 70 κοπέλες.

7) Νοσοκομείο Αμερικανίδων γυναικών

I) Με δική του μέριμνα ιδρύθηκε ένας σταθμός - καραντίνα στη Μακρόνησο, όπου γύρω στους 25.000 πρόσφυγες θεραπεύονταν από τις ψείρες επί 4 μήνες. Ο εξοπλισμός αυτού του σταθμού έγινε με έξοδα του Αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού, ενώ τα ξύλα, τα κάρβουνα και το νερό παρέχονταν από την ελληνική κυβέρνηση.

II) Ίδρυση Νοσοκομείων: Με δική του, επίσης, ευθύνη και δαπάνη αλλά και με την ενίσχυση της ελληνικής κυβέρνησης, ιδρύθηκαν Νοσοκομεία στον Πειραιά, στην Αθήνα, στην Κοκκινιά, στο Φάληρο, στη Σωτηρία, στη Λέσβο, στη Χίο, στην Κρήτη και σ' όλα τα ορφανοτροφεία της «Περίθαλψης Εγγύς Ανατολής». Επίσης, δημιουργήθηκε Μαιευτήριο στη Θεσσαλονίκη και Σανατόριο στη Θάσο.

8) Διεθνής Ερυθρός Σταυρός

I) Ίδρυσε και είχε στην κυριότητά του πέντε (5) Νοσοκομεία για τους πρόσφυγες στην Αθήνα και στον Πειραιά, με μηνιαίες δαπάνες ύψους 110.000 δραχ.

II) Ήλεγχε τα τρόφιμα που παρείχαν: ο Σουηδικός Ερυθρός Σταυρός και η Ολλανδική Επιτροπή για 1.500 και 1.400 πρόσφυγες, αντίστοιχα.

III) Ανέλαβε την προστασία και χρηματική ενίσχυση των Ελλήνων πολιτικών και στρατιωτικών κρατουμένων στην Τουρκία.

9) Κοινωνία των Εθνών

Σημαντικότερος ο κοινωνικός της ρόλος. Εκτός του ότι χρηματοδοτούσε και ενίσχυε δύο προσφυγικούς καταυλισμούς, είχε και την ευθύνη της εξυγίανσης, των εμβολιασμών και της πρόληψης επιδημιών, μέσω της ειδικής Επιτροπής Επιδημιών που κατέστρωσε και τα σχετικά προγράμματα, σε συνεργασία με την ελληνική κυβέρνηση.

Βέβαια, η Κ.τ.Ε. μεριμνούσε, αντίστοιχα, και για τους Τούρκους πρόσφυγες.³⁶⁷

367. Α.Υ.Ε. 1923/Κ.τ.Ε./F/3/26 «Σημείωμα επί των εργασιών της Κ.τ.Ε. κ.λ.π.», 22.10.1922.

Ειδικά όμως για τους Έλληνες πρόσφυγες, εκπρόσωπός της κάνει τις παρακάτω προτάσεις, με ειδικό υπόμνημα,³⁶⁸ τον Οκτώβριο του 1922:

I) Να χορηγηθεί διεθνές δάνειο στην ελληνική κυβέρνηση από την Κ.τ.Ε.

II) Η παροχή βοήθειας από τις διάφορες εξωτερικές οργανώσεις να οργανωθεί καλύτερα και να στραφεί προς ένα μελετημένο γενικό πρόγραμμα διατροφής, ενδυμασίας και στέγης.

III) Για τη μεταφορά των προσφύγων μέσω θαλάσσης από την Τουρκία στην Ελλάδα, εν όψει και της αναμενόμενης επίσημης ανταλλαγής, να καταστρωθεί ειδικό πρόγραμμα και να συσταθεί τριμελής Επιτροπή από έναν Έλληνα, έναν Αμερικανό και έναν Άγγλο.

IV) Η ελληνική κυβέρνηση: να συγκροτήσει ειδική υποεπιτροπή, με πρόεδρο έναν εκπρόσωπο της Κ.τ.Ε., να διορίσει 3 υπαλλήλους για την εκτέλεση του προγράμματος διατροφής, ενδυμασίας και στέγης, να βοηθήσει την Επιτροπή Επιδημιών της Κ.τ.Ε.

10) Οργανισμός διάσωσης παιδιών - Βρετανικό Τμήμα

Στη δική του προστασία και οικονομική ευθύνη υπάγονταν οι προσφυγικοί καταυλισμοί της Αθήνας, του Πειραιά, του Πόρου, της Αίγινας, της Ύδρας, του Βόλου, της Λάρισας, των Τρικάλων, της Κέρκυρας και της Πάτρας. Από τον Σεπτέμβριο του 1922 έως το Μάιο του 1923 παρασχέθηκε τροφή και περίθαλψη σε 20.000 έφηβους και 15.000 παιδιά και, στη συνέχεια, σε 15.000 έφηβους και 7.000 παιδιά, με μηνιαία έξοδα που υπολογίζονται γύρω στις 70.000 δρχ.

Πέρα από αυτά, ο οργανισμός είχε στην κυριότητά του πέντε (5) εργαστήρια για γυναίκες και παιδιά, πρόσφερε ρουχισμό και κουβέρτες σε μεγάλες ποσότητες και διέθεσε κάπου 3.000 κουτιά συμπυκνωμένο γάλα.

11) Επιτροπή Βρετανικής Βοήθειας

Η Επιτροπή αυτή ανέλαβε να εφοδιάσει τους προσφυγικούς καταυλισμούς Φαλήρου και Συγγρού με ρούχα, εσώρουχα, παπούτσια, συμπυκνωμένο γάλα και φάρμακα. Τα τελευταία, αξίας 150.000 στερλινών, στάλθηκαν στην Ελλάδα με ειδικό τραίνο 14 βαγονιών, που τελικά αγοράστηκε από την ελληνική κυβέρνηση. Τα μηνιαία της έξοδα υπολογίζονται γύρω στις 210.000 δρχ. Είχε και ξεχωριστές υποεπιτροπές στο Βόλο, στη Θεσσαλονίκη, στην Πάτρα, στην Κέρκυρα, στη Ζάκυνθο.

12) Βρετανικός Ερυθρός Σταυρός (Β.Ε.Σ.)

Ο Β.Ε.Σ. άρχισε τις εργασίες του τον Μάρτιο του 1923 και κινήθηκε, κυρίως, προς την κατεύθυνση της ιατρικής περίθαλψης των προσφύγων: Εκτός του ότι ανέλαβε την ιατρική βοήθεια των προσφύγων ευθύνης της παραπάνω Επιτροπής (Επιτροπή Βρετανικής Βοήθειας), ίδρυσε κι ένα Προσφυγικό Νοσοκομείο στη Δράμα, δυναμικότητας 150 κλινών. Η συμβολή της ελληνικής κυβέρνησης σ' αυτή τη χειρονομία ήταν μόνο 40.000 δρχ. Επιπλέον, είχε στον Πειραιά μια τεράστια φαρμακαποθήκη που ήταν στη διάθεση της ελληνικής κυβέρνησης.

Υπολογίζεται ότι η ποσότητα των κινίνων που παρέλαβε το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας για τους πρόσφυγες, ξεπερνά το ύψος του ενός τόνου.

13) Σουηδική Επιτροπή

Η Επιτροπή αυτή λειτούργησε από τον Οκτώβριο του 1922 μέχρι τις 15 Ιουνίου του 1923. Σ' αυτό το διάστημα πρόσφερε τη βοήθειά της σε 1.500 πρόσφυγες της Αθήνας και του Πειραιά, παρέχοντας τρόφιμα, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και άλλα εφόδια.

14) Ελβετική Επιτροπή

Διακόσια (200) ορφανά προσφυγόπουλα, που βρήκαν στέγη στη Σχολή Ευελπίδων, ευεργετήθηκαν από

368. Α.Υ.Ε. 1923/Κ.τ.Ε./F/3/26 κ.λ.π.

Πρώτο αστικό λεωφορείο Αποθήκη-Καλαμαριά, 1925. (Αρχείο Θεοφυλάκτου).

την παραπάνω Επιτροπή με κουβέρτες, παπούτσια, ρουχισμό, φάρμακα και τρόφιμα.

15) Βελγική Επιτροπή

Η Βελγική Κυβέρνηση και η Κεντρική Επιτροπή των Βρυξελλών έστειλαν για τους πρόσφυγες στην εδώ υποεπιτροπή 2.000 σκηνές, χρηματική βοήθεια και μια μεγάλη ποσότητα από κουβέρτες.

16) Ολλανδική Επιτροπή

Πρόσφερε τη βοήθειά της από τον Οκτώβριο του 1922 μέχρι και τον Φεβρουάριο του 1923, παρέχοντας κουβέρτες και συμπυκνωμένο γάλα. Επιπλέον, ανέλαβε την οικονομική στήριξη ενός ορφανοτροφείου στο Πολύγωνο Αθηνών.

17) Επιτροπή του Πάπα

Τροφοδοτούσε, από τον Σεπτέμβριο του 1922 κ.ε., έναν καταυλισμό 1.000 προσφύγων στην Καστέλλα.

18) Ασιατικό Ταμείο για τους πρόσφυγες (ελληνικός οργανισμός)

(Πρώην Πανελλήνια Επιτροπή Δωρεών)

Η Πανελλήνια Επιτροπή Δωρεών οργανώθηκε αμέσως μετά την καταστροφή της Σμύρνης και μετονομάστηκε, λίγο αργότερα, σε «Ασιατικό Ταμείο για τους πρόσφυγες». Οι δαπάνες αυτού του ταμείου ελέγχονταν από το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας, ενώ το κεφάλαιό του προερχόταν από δωρεές Ελλήνων,

κυρίως αυτών που ζούσαν στο εξωτερικό.³⁶⁹

Μέχρι την 1^η Μαΐου του 1923 συγκεντρώθηκε το ποσό των 10.630.963 δραχ., το οποίο, μαζί με την επιχορήγηση των 27.400.000 δραχ. της ελληνικής κυβέρνησης, ανέβαινε στο ύψος των 38.030.963 δραχ.

Τα χρήματα αυτά δαπανήθηκαν για φαγητό, ρουχισμό, ξεψείριασμα, ιατρική περίθαλψη και για άλλες προμήθειες των προσφύγων αλλά και για την κατασκευή ξύλινων μόνιμων σπιτιών στο Παγκράτι.

Επιλογικά

Υπήρχαν και πολλές άλλες ελληνικές οργανώσεις σε όλα τα μέρη της Ελλάδας. Τα ποσά που διέθεσαν δεν είναι εύκολο να υπολογιστούν με ακρίβεια. Είναι, όμως, βέβαιο ότι ανέρχονταν στο ύψος πολλών εκατομμυρίων δραχμών. Ιδιαίτερα ξεχωρίζει η δραστηριότητα του Πατριωτικού Συνδέσμου.

Η οικονομική ενίσχυση και η περίθαλψη των προσφύγων στην πρώιμη αυτή φάση, πριν ακόμα αρχίσει η ανταλλαγή επίσημα, αποτελεί τιτάνιο έργο για την ελληνική κυβέρνηση που, απροσδόκητα και βεβιασμένα, βρέθηκε μπροστά σ' ένα τόσο μεγάλο πρόβλημα.

Εξίσου σημαντική, όμως, υπήρξε και η συμβολή των διάφορων φιλανθρωπικών οργανισμών, που, είτε ανεξάρτητα είτε σε συνεργασία με την ελληνική κυβέρνηση, ανέλαβαν ένα μεγάλο μέρος αυτής της ευθύνης και παρείχαν σημαντική και ουσιαστική ανακούφιση στους πρόσφυγες.

Εδώ παρουσιάζεται η δραστηριότητα και προσφορά κοινωνικών φορέων του εξωτερικού. Δεν είναι εύκολο να καταλήξουμε σε ορισμένα συνολικά νούμερα χρηματικών και άλλων ποσών ή σε κάποια στατιστική εκτίμηση της όλης κοινωνικής δράσης. Μπορούμε, ωστόσο, να δεχτούμε, με βάση τα παραπάνω στοιχεία, ότι η βοήθειά τους αρκούσε να καλύψει, αν όχι όλες, τουλάχιστον ένα μεγάλο μέρος των πιεστικών αναγκών, προκειμένου στη συνέχεια να οδηγηθούν ομαλά οι πρόσφυγες σε διαδικασίες κανονικής κρατικής περίθαλψης και κοινωνικής πολιτικής.

Συμμετοχή της Ε.Α.Π. στην 1^η Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης, 1926
(Αρχείο Μουσείου Μπενάκη).

369. Στον Φάκ. Α.Υ.Ε. 1923/Α/2/6 περιέχονται πλήρη στοιχεία για τους εράνους που διενεργήθηκαν ανάμεσα στους απόδημους Έλληνες και για τα χρηματικά ποσά που στάλθηκαν στην Ελλάδα μέσω των κατά τόπους Προξενείων.